

նութիւն Մատթէի», «Դաւիթ Անյաղթ»  
և «Տօմար» մը, Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Սե-  
բաստացի Տէր Սիմէոնի օրով:

Տէր Կարապետ Քահանայ իր այս հա-  
ւաքածուն կը հասցընէ մինչեւ 334 էջը,  
հաւանականաբար կամ կը հիւանդանայ  
և կամ կը վախճանի: Չեռագրին 325-35  
վերջին էջերը կը գրէ Սեբաստացի Ներսէս  
Վրդ. որ գրքին ստացողն է:

(Հ. Աճառեան, Յուցակ թաւրիզի, էջ  
115 բ.):

18. Տէր Դաւիթ Քահանայ. — 1635ին  
կը յիշուի Տէր Դաւիթ քահանայ, որ գրած  
է ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ մը, որ կը բովանդակէ ա.  
Բանք վասն որպիսութեան կենաց Սնա-  
նիա Շիրակացւոյ. բ. Քերականութիւն,  
Յաղագս խորհրդոց Սաղմոսի ի Դանիէլ  
Մարգարէէ:

Այս ժողովածուն որ յիշատակարան  
չունի, ներկայիս կը գտնուի Էջմիածին,  
կրելով 557 թիւը (Կարինեան մայր Յու-  
ցակ, 1863, էջ 37): Չեռագրիս մէջ կը  
պակսի «Լուծմունք Եւագրեայ» մասը:

19. Տէր Ստեփանոս Քահանայ. —  
1655ին կը յիշուի Տէր Ստեփանոս գրիչ  
քահանայ, որ մեր ձեռագրաց մատենա-  
դարանի թիւ 13 Աւետարանը գրած է նոյն  
տարին, հաւանաբար Հալէպի մէջ, խա-  
չատուրի և իր կնոջ Նուրիխանի խնդրան-  
քով: Աւետարանս ունի 277 թերթ, 554

էջերով. 11 × 8, 9 × 3, 4 հրդ. մե-  
ծութեամբ, երկսիւն, 21 տողնոց էջերով:  
Նիւթն է լաւ յղկուած բամբակեայ մա-  
քուր թուղթ. կազմը կաշեպատ, երկու  
կողմով արծաթապատ: Յառաջամասը Մա-  
նուկ Յիսուս, Տիրամօր գրկին մէջ, ուռու-  
ցիկ, ոսկեղբուակ, դեղնորակ: Տիրամօր  
ոտքին տակ մահիկ, աջ ձեռքին մէջ եռա-  
տերեւ բարունակ: Կողքին կռնակը խա-  
չելութիւն, երկու կողմը երկու լացող կի-  
ներ, դեղնորակ: Կազմը ունի կաշեպատ  
թիկունք և լանջք: Մագաղաթեայ պահ-  
պանակըս երկուական թերթ, թէ՛ սկիզբը  
և թէ վերջը, բոլորն ալ Աւետարանի հա-  
տուածներ. յառաջամասինը անվթար,  
վերջամասինը դեղնորակ, անփնաս, բայց  
անուշադրութեամբ թերթերը շրջուած:  
Չեռագրիս լաւ պահուած է, ընդհանրա-  
պէս գունաթափ: Դատարկ թուղթ՝ թերթ  
մը միայն: Ունի չորս խորան և առհա-  
սարակ միջակ զարդանկարչութիւն: (Տեա  
Հալէպի ձեռագրաց մեր ցուցակը, էջ  
41 բ.):

20. Տէր Յովհաննէս Քանյ. Հռովմայի. —  
1637ին կը յիշուի Հռովմայի Աֆէնտի  
օղլու Տէր Յովհաննէս Քահանայ, որ Տէր  
Աստուածատուր Քանյ. Ուրֆացիի գրել  
կու տայ իր անձին համար, երբեմն Գա-  
ղատիոյ ձեռագրաց մատենադարանի սեպ-  
հականութիւնը եղող թիւ 261 պարզա-  
տումարը:

Հալէպ

ԱՐՏԱՒԱԶԻ ԱՐՔԵՊՍ.

Կարեւոր ուղղելիներ «ԲԱԶՄԱՎԷՊ»-ի Մարտ-Ապրիլ րոշին մէջ (1935)

(«Ս. Ղազարոս վանքիկն ապրիլեգործ...» յօդուածին մէջ)

էջ 75, սիւն Բ, տող 7, տեւակ ուղղելի՝ տռնկ կամ սրբազան ծառ (օստանեան արուեստին մէջ): —  
էջ 76, ա, տող 16, 22 և 77, ա-բ, 43-40 քռահար, ուղղելի՝ գուհար: — էջ 76, ա, տող 43  
Սնահիտ, ուղղելի՝ Revue de l'Art (Քրանս. հանդէս): — էջ 76, ա, 44 Code... Artistique,  
ուղղելի՝ Bode... Asiatique: — էջ 77, ա, 24-25 զանգրաբարդ պատուառ, ուղղելի՝ երիզ: —  
էջ 77, ա 44-45 յայտնապէս օրինակներոշ, ուղղելի՝ յայտնի է թէ ընդօրինակութեան  
մը առջեւ կը գտնուինք: — էջ 77, բ, 14 Rassagh, ուղղելի՝ (Kassagh) Քասաղ: — էջ 78,  
թ. 3-4 պատկերները օյեա-ի նմոյշներ են. զանց եղած է ծաղիկներով կողովը:

(«Լռոյթեան մէջ» քերթուածին մէջ)

էջ 89, տող 29, պիտ' յառնէին, ուղղելի՝ պիտ' յառեին: — էջ 89, տող 32, ներուած ուղղելի՝  
նետուած:

## Մ Ե Ր Ո Ւ Ժ Ա Ն Պ Ա Ր Ս Ա Մ Ե Ա Ն

(Շար. տես «Բազմավէպ» 1935, էջ 79)

Թ.

Պարսամեան այդ հատորէն վերջը, խրա-  
խուսուած ֆրանսացի մեծարժէք քերթող-  
ներէն, կը հրատարակէ իր միւս պօէման՝  
«L'Homme et la Femme».

Պարսամեան իր այս ֆրանսերէն քեր-  
թուածներով օտարներուն շուտով յայտ-  
նեց իր քնարին արժանիքը. ան այլեւս կը  
հեռանայ արեւելեան քնարերգութենէն,  
յայտնապէս կ'ուզէ ներշնչուած մնալ ա-  
րեւմտեան վարպետներէն, ինչ որ կը հաս-  
տատէ Louis Payen, թէ Մերուժան Պար-  
սամեան «est, en effet, plus nourri  
intellectuellement par notre Occi-  
dent que par son Orient», և կ'ըսէ  
նոյն քննադատը թէ՝ Պարսամեանի քեր-  
թուածներուն սարսուռները, հոգեխռով  
դառնութիւնները մենք սովորաբար չենք  
գտներ Արեւելեան քնարերգութեան մէջ:

Ասոր հակառակ Abel Farges կ'ըսէ  
«La Muse Française»-ի մէջ թէ՝ Պար-  
սամեան ծնած է արեւելեան երկնքի տակ  
և իր գրքին մէջ «l'on retrouve l'éclat  
et les parfums violents de son  
pays»: Ուրիշ մը, «Intransigent»-ի  
մէջ գովելով Պարսամեանի քերթողական  
կարողութիւնը, կը գնահատէ անոր մէջ  
«une sensibilité réelle, une poésie  
profonde, mais assez peu orientale,  
une pudeur d'expression souvent  
remarquable». Մինչդեռ «La Revue  
des Poètes» ասոր հակառակը Մերու-  
ժանի այս տաղաչափուած արձակ բանաս-  
տեղծութիւնը կը գնահատէ իրրեւ «une  
poésie brûlante et fleurie d'Orient...  
la précision lumineuse de la beauté  
hellénique et la douceur du chant  
verlainien»:

Ուրիշ հանդէսի մը մէջ Jean Martory  
զմայլած կը խօսի Մերուժանի նոյն հա-  
տորին վրայ, որուն քերթուածները կ'ըսէ.  
«nous laissent rêveurs devant un  
texte de Hafiz au de Firdoussi».

Մերուժան «Le feu assouvi» վերջին  
հատորին մէջ նոր երգ չունի. հինն է՝ նոր  
գիւտերով, նոր եղանակներով: Իր աղուոր  
քերթուածներէն է «Scruples». հոն բա-  
նաստեղծը անողոր է իր դաւաճաններուն  
դէմ. ինչպէս կը տեսնուի «Revanche»-ին  
մէջ:

Արդ լսենք շիրմէն եկած ողբերգը. եր-  
գողն է «Le Tombeau». խորունկ է  
վիհը քերթողին հոգւոյն, ուր մուսաները  
յաջորդաբար կը նետեն իրենց շուշաննե-  
րուն զարուհները և իրենց վարդերուն ա-  
մառը: Խորունկ է վիհը քերթողին հոգւոյն,  
ուր մուսաները կը նետեն մանիշակները  
իրենց յուսահատութեան: Բանաստեղծին  
հոգիին վիհը խորունկ է և մեծ, և մու-  
սաները գոյն վարդ և ձերմակ հագած,  
կ'անցնին անկէ, ու հոն կը նետեն և զայն  
կը լեցնեն երկրիս ամբողջ ծաղիկներով  
ու Մերուժանի հոգին կ'ըլլայ աշխարհին  
համար ծաղիկներու գերեզման:

Շատ սրտաշարժ, շատ սրտագրաւ է  
«La Voix des Morts» քերթուածը,  
որքան սիրտ յուզող ողբի մրմունջն է որ  
քերթողը իր ծնողաց շիրմին առջեւ կ'ող-  
բերգէ թէ՝ իր այրած բոլոր խոնկը ան-  
կարող է ջերմացնելու բարի հայրը՝ որ  
զոդողուն տարածուած է հողին տակ:

Քերթուածներուն այս հատորը տաւիղն  
է փայփայաքններուն որ կը վերջանայ տըր-  
տում մեղեդիներ ծորելով:

Պարսամեանի այս հատորէն զարձեալ



կը լսուի սրտի երգը արուեստի հմայքով ներդաշնակուած: Անոր մասին ֆրանսական «Le Temps» կը գրէ, թէ Պարսամեան «est, d'ailleurs, un poète sans illusion. L'amour qu'il chante a ses fins en lui-même». Իսկ «Gringoire» կը գրէ թէ՝ բանաստեղծին այդ քերթուածներն «sont d'une inspiration élevée, lumineuse et ardente». Ուրիշ մը Մերուժանի քերթուածներուն այդ նուագարանը կ'անուանէ «jazz sentimental».

Ժ.

Այս հատորները ամէն ալ ցոյց կու տան Մերուժանի քնարին հուրը մշտավառ: Բանաստեղծը եզակի անծանօթն է, անոր հոգիին խոռոչները կը մնան մթին, անոր սիրտը ունի խորխորատներ՝ ուր արեւուն ճաճանչները չեն թափանցեր. անոր հոգւոյն ծալքերուն մէջ անձկութիւններ տենդահար լուռ կը մնան: Կը բանամ «Բանաստեղծին Սիրտը», կը կարդամ զայն, բայց վարանոտ ես ինծի կը հարցնեմ, բանաստեղծը պիտի բանայ իր սիրտը, պիտի խոստովանի՞ իր սրտին անկեղծութիւնը: Ինչպէս նկատած եմ, նա շատ անկեղծ է, և երբեմն ալ չափազանց իսկ:

Մերուժան երբ 1910ին կը հրատարակէր «Բանաստեղծին Սիրտը», հին ջարդերը կատարուած էին. ազատօրէն կարելի էր ողբալ. ան սուգ կը բռնէր, կը յիշէր մեր ցեղին նահատակները, կ'ողբերգէր զանոնք:

Կը կը յիշէ նաեւ Պուտտան և կ'երգէ անոր արցունքներու երգը. որքան փորձանքներու մէջ կը զնէ զանիկա՝ որ տենչանք չունէր, և ոչ երջանիկ ըլլալու ցանկութիւնը: Ով երջանկութեան չի ցանկար ան կրնայ ունենալ թախիծ, սրտակեղեք վշտեր. և սակայն Պարսամեան՝ Պուտտան կը զնէ կրքերու մէջ, և անոր արտասուել կու տայ.

Պրահմանները՝ երբ մարգարիտներ  
Գտան նոյն աւտուն, շուրջը Գանգէսին.  
Տարակուսելով ու մոտսեւեռ. —  
«Թերեւս Պուտտայի արցունքն է» ըսին:

Մերուժան կ'երգէ նաեւ Տէմիրճիպաշեանի տիրութիւնը՝ «Եղիայի արցունքները». «Երկինքդ արեւ չունեցաւ, ոչ ալ հոգիդ՝ արշալոյս»: Տէմիրճիպաշեան այդ շրջանի նորագոյն քերթողներուն պաշտելին էր. թշուառ բանաստեղծը, ինչպէս կ'ըսէ Մերուժան, կեանքը բնաւ չճանչցած զգաց թէ աշխարհ ծուղակ մ'էր. որով լացաւ տղու պէս անյուսովեամբ զինովցած:

Պոլիս բռնակալութեան շրջանին երբ քերթողները կ'երգէին, անոնք զաղափարին, ձեւին ու արուեստին մեծ կարեւորութիւն չէին տար, այլ կը մրցէին ճոխ յանգերով: Սահմանադրութենէն առաջ Մերուժանի զրած քերթուածները աւելի ուշագրաւ են յանգերով՝ քան թէ զաղափարով. իր «Վիլանէլ»ը յանգերու ճոխութեան հետ կը մրցի, զաղափարը հոն նշանակութիւն չունի: Եւ արդէն «Անձկութիւն» քերթուածը յայտնի ապացոյց մըն է, որ հոն մեր քերթողները զաղափարի ազատութիւն կ'ուզեն ունենալ, և կ'ըմբոստանան մտքի կաշկանդումի դէմ. կ'ուզէ դէպ ի բարձրերը բարձրանալ, կը խոստովանի ինքնին այսպէս.

«Պզտիկ կու գայ ամէն բան, միտքս ալ, սիրտս  
[ալ ապաւեր,  
Ունայն, ունայն թեւթափներ, միշտ նոյն տեղն  
[եմ, նոյն հոգին:

Իրեն համար փոքր կու գայ իր ուղեղը, փոքր աշխարհս՝ իր երազներու սաւառնումին: Սխալ դատումներով կը դատապարտէ «Մայրապետներ»ը և անոնց անձնանուէր հիւանդապահի գործօն դերը, թէեւ այդ քերթուածին մէջ զիւտեր ունի գեղեցիկ, անոնց գիրկը հիւանդին օթեւան է կ'ըսէ. իսկ

«Շունչերնէն՝ խոնկ, աչքերնէն սուգ կը կաթի».

Մերուժան մտերիմ երգերուն մէջ շատ անկեղծ է. «Բանաստեղծի սիրտ»ին մէջ ունի առանձին բաժանումներ, հոն իր քնարին վրայ շատ երգեր կ'երգէ, սակայն լար մը կայ որ իր ձայնովը կը տիրապետէ ամենուն: Այդ հատորին մէջ քիչ տաղեր ունի որ Օսմ. Սահմանադրութենէն

վերջը գրուեր են. մեծ մասը բռնակալութեան շրջանին գրուած են, ոճով, ներշնչումով և նիւթով նման այն քերթուածներուն, որոնք ամփոփուած են «Անըրջանք»ի, «Պատրանքի Ծաղիկներ»ու և «Քրիզանդէմ»ի մէջ:

Մերուժան իր ֆրանսերէն հատորներուն մէջ ցոյց տուած է իր արուեստագէտի արժէքը. հոն է որ կըցած է ուշագրաւ ըլլալ իր հրահրող քնարին ուռճացած ներշնչումներով. հոն է որ կըցած է ցոյց տալ օտար վարպետներուն թէ հայը ինչպէս քաջ է տիրանալու օտար լեզուին և օտար լեզուին և օտար գեղարուեստին և սրտերուն մէջ սարսուռ ու բոց լեցնել. սարսուռները Անակրէոնէն, իսկ բոցը Վահէվահեան Վահագնէն:

Իբր վերջաբան ուսումնասիրութեանս, կ'արտագրեմ հոս «Բանաստեղծին Սիրտը»

հատորէն վերջին տաղը, որ խոստովանանքն է իր «Քերթուածներուն»,

«Չեզի կեանք տուող ծայրը կը խօսի,  
Ով վայրկեաններու հմայքը կիւսի.  
Երբ կը նկարուիմ թուղթերուն վրայ,  
Հրճուանք մը կը զգամ երազահմայ.  
Վտարանջութեան հոգ չունիմ անձուկ.  
Ինչ փոյթ երէկը կամ վաղը ծածուկ.  
Ջիղերուս խայտանքն ու երգը անլուր.  
Ձեր դաշնութեան մէջ կ'իտէանան լուռ,  
Կը տանիք թեւեւ թեւերնուդ վրան,  
Քերթողին ժամերն անամպ կամ լալկան,  
Բանաստեղծութեան բարեկամներուն,  
Յաճախ գեղապաշտ, երբեմն ալ ներհուն,  
Որոնք կը սիրեն փայփայել կեանքին  
Րոպէական տեսիլքներն անգին,  
Հաղորդակցութեան մէջ դրիք ինծի,  
Ամէն անոնց հետ, զորքս սիրեցի,  
Արդ անոնց տարէք հաւատարմ անհուն,  
Իմ բանաստեղծի զգացումներուն»:

Հ. Ս. ԵՐԵՄԵԱՆ

## Հ Ի Մ. Ժ. Ե Շ Տ

Անգիտակ լուռ այս երկրին մինչեւ իսկ լի սափորէն  
Շիթ մը չըմպած քաղցրութիւն մեկնիլը չէ դառն երբեք  
Չեղաւ սրտիս վրայ բացուիլը ձեռքերու լուսեղէն  
Հնչելն աղուոր նըւագի մը լարերով դիւրարեկ

Ու չի կայի՞ն լեռներու ծոցին մէջ բիւր թռչուններ  
Ու եղանակը ոսկի և ձիւնին պարը թրթուռ  
Երբոր գիշերը լուսնի կախարդանքով կը ձիւնէր  
Չի հիւսուեցաւ ոտքերուս կապոյտ ուղին ծովերուն

Մանուկ չեղա՞յ կը բաւէ միայն դառնալը կեանքին  
Նաւարկեալ հին օրերուն որ գաղտնօրէն հրճուագին  
Սիրտ մը գտնես մինչեւ իսկ մութ քարերուն մէջ պահուած

Արտասուքի ջինջ լեղին չի հոսեցաւ աչքերէս  
Եւ այս ճամբան ուրկէ դեռ պիտի անցնիմ ժպտերես  
Գուցէ ճամբան է յանգող աւեր տունին ուր եմ ծնած

ԱՐՄԵՆ ԵՐԵՄԵԱՆ